

Аналітичний звіт

“Пенсійна система України помирає. Хто заплатить за вашу старість?”

Автор: Світлана Довгаленко, економістка CASE Україна, PhD

Жовтень 2026

Аналітичний звіт створено Центром соціально-економічних досліджень CASE Україна за підтримки Фонду «Аскольд і Дір», що адмініструється ICAP Єднання в межах проєкту «Сильне громадянське суспільство України — рушій реформ і демократії» за фінансування Норвегії та Швеції. Зміст звіту є відповідальністю CASE Україна та не є відображенням поглядів урядів Норвегії, Швеції або ICAP Єднання.

Вступ

Нинішня солідарна пенсійна система України – це загроза №2 (після російської агресії) для української державності. До повномасштабного вторгнення видатки розширеного бюджету України на Пенсійний фонд були статтею №1. Сьогодні це друга стаття після витрат на оборону країни.

Але якщо розрахувати витрати на одного офіційно оформленого працівника, який за даними Державної служби статистики станом на липень 2026 року мав “чистими на руки” 24800 грн місячної зарплати, то на пенсії на рік витрачалося понад 100 тис. грн від суми сплачених податків, тоді як на збройні сили – понад 46 600 грн. Тобто у понад 2 рази менше.

З 2021 року по сьогодні витрати на Пенсійний фонд зросли у майже 2,5 рази. Щоб забезпечити його фінансування в різні роки придумувалися нові збори – чи то на мобільний зв'язок, чи то на першу реєстрацію автомобіля. Держава у березні щороку підвищує пенсії і робить це за кошт інших сфер – як медицина та освіта. Але коштів все одно не вистачає, пенсіонери не задоволені своїми виплатами. Сьогодні пенсія від держави покриває лише 20–25% від зарплати, коли серед розвинутих країн це понад 60%.

Світовий банк прогнозує¹, що до 2050 року частка населення працездатного віку в Україні скоротиться з 67% до 60%, тоді як частка людей віком 65+ зросте з 17% до 25,5%. За актуарними розрахунками Пенсійного фонду, наведеними у дослідженні Міжнародної організації праці «Майбутнє пенсійної системи України»², у 2040 році пенсію за віком з державної системи отримуватимуть лише близько 40% населення віком 65 років і старше. Решті доведеться покладатися на власні заощадження й активи, допомогу сім'ї або соціальну допомогу.

Війна лише прискорила демографічні процеси. Працездатного населення стає менше. Мільйони українців виїхали за кордон. Народжуваність залишається низькою. Економіка втратила значну частину виробничого потенціалу.

Це своєрідна соціальна бомба уповільненої дії: чим довше її ігнорувати, тим дорожчими й болючішими будуть наслідки.

Це звучить абсурдно, але найпрогресивніший президент в історії України, що намагався виправити пенсійну систему – Леонід Кучма, який 1998 році своїм указом №291/98 «Про Основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» запустив пенсійну реформу, яка триває досі.

У даному звіті досліджується: чому нинішня солідарна пенсійна система не працює, скільки вона насправді коштує державі та як створити систему, яка може дати українцям гідність на старості.

¹

<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099945106202229773/pdf/P177587072bdfc07098bf0ecdb0d810c29.pdf>

² https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/publications/WCMS_735156/lang--uk/index.htm

I. Чому солідарна пенсійна система України – це соціальна бомба?

Щоб зрозуміти, чому українська пенсійна система сьогодні опинилася у пастці, варто пояснити її принцип роботи та витоки.

Усі нинішні українські пенсіонери родом із Радянського Союзу: там вони народилися, навчалися, починали працювати, створювали сім'ї та накопичували свої перші заощадження. На початок 1991 року українці мали **48,8 млн рахунків в Ощадбанку СРСР**, на яких зберігалось **84,3 млрд радянських рублів**. У середньому це становило 1727 рублів на один рахунок.

Табл. 1 – Цінність вкладів, втрачених громадянами України в Ощадбанку СРСР на 01.01.1991³

Весь залишок вкладів українців, млрд крб	Кількість рахунків українців, млн	Середньоарифметичний розмір вкладу, крб
84,3	48,8	1727

Після розпаду СРСР ці заощадження зникли. Вони знаходилися у Москві і Росія, як правонаступниця Радянського союзу, фактично відмовилась виконувати зобов'язання перед працівниками, що працювали на його користь.

Це була одна з найбільших економічних втрат, яких зазнали українці за радянських часів.

Дослідження «Чому бідують українські пенсіонери?»⁴ пов'язує низький рівень пенсій із втратою заощаджень в Ощадбанку СРСР, слабкістю української економіки та вкрай несприятливою демографічною ситуацією у країні.

Навіть після здобуття незалежності України пенсійна реформа, яку започаткували у далекому 1998 році при Президентові Леонідові Кучмі, провалилась. Реформа не запрацювала, бо положення ухвалених законів не доповнили необхідними змінами в податковому, фінансовому законодавстві, функціонуванні фондового ринку тощо.

Ключова причина – небажання тодішнього уряду брати на себе рішення, які можуть створити додаткові проблеми чи ризики для бюджету. Діяльність наступних урядів повела пенсійну систему у напрямку соціального популізму – підвищення пенсій без прив'язки до зростання реальних зарплат.

Радянські заощадження були втраченим минулим. А сьогодні солідарна пенсійна система вже створює проблему майбутнього.

Її логіка в тому, що сьогоднішні працівники своїми внесками фінансують пенсії нинішніх пенсіонерів. Тобто гроші, які працівник сплачує у вигляді соціальних внесків, не відкладаються і не накопичуються для нього особисто. Умовно кажучи, це фінансова піраміда: ваше покоління утримує покоління ваших батьків, а наступне покоління утримуватиме вас (звісно якщо воно існуватиме).

³ https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2021/06/CASE_zvit_pensionery8.pdf

⁴ https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2021/06/CASE_zvit_pensionery8.pdf

Проте, якщо кількість працівників скорочується, а кількість пенсіонерів зростає, це означає, що в майбутньому потенційно буде менше людей, які сплачують податки та соціальні внески, і більше людей, яких потрібно утримувати через пенсійну систему.

Нація старіє, причому цей процес відбувається одночасно з катастрофічно низькою народжуваністю.

ООН відносить Україну до країн із найнижчою народжуваністю у світі: показник опустився до 1 дитини на жінку.⁵ За даними від Global Change Data Lab станом на 2023 рік коефіцієнт народжуваності становив всього 0,98 дитини на одну жінку.⁶ Це більш ніж удвічі нижче за необхідний рівень для простого відтворення населення без урахування міграції, який складає 2,1 дитини. Покоління, що не народжується зараз, через 20–30 років не вийде на український ринок праці, не отримає зарплату, не сплатить єдиний соціальний внесок (ЄСВ), що фінансуватиме пенсію того, хто працює сьогодні. Тому демографічна криза має дуже довгий фінансовий хвіст.

Одночасно зменшується й потенційний горизонт трудового життя. За даними Фонду ООН у галузі народонаселення,⁷ очікувана тривалість життя при народженні в Україні у 2025 році становила 70 років для чоловіків та 80 років для жінок. А вихід на пенсію починається з 60 років.

Наразі населення України на 67% складається з працездатного населення віком від 15 до 64 років, та на 19% з літніх людей. Водночас питома вага молоді скорочується. Вікова піраміда поступово втрачає форму піраміди, де навантаження на економічно активне населення лише посилюється.⁸

Україні потрібно одночасно фінансувати довший період життя пенсіонерів і робити це за рахунок дедалі меншої кількості молодших поколінь. Причому війна цю арифметику ще погіршила.

З початку повномасштабного вторгнення народжуваність в Україні знизилась вдвічі. У I півріччі 2026 року зареєстровано понад 73 тис. народжень (що на 16% менше ніж роком раніше) проти близько 260 тис. смертей. Щомісяця народжується в середньому близько 12 000 дітей, тоді як 10 років тому цей показник становив близько 32 000.⁹

⁵ <https://www.unfpa.org/data/world-population/UA>

⁶ <https://ourworldindata.org/grapher/children-born-per-woman?country=~UKR>

⁷ <https://www.unfpa.org/data/world-population/UA>

⁸ <https://www.unfpa.org/data/demographic-dividend/UA>

⁹ <https://rubryka.com/en/2026/07/22/v-ukrayini-narodzhuvanist/>

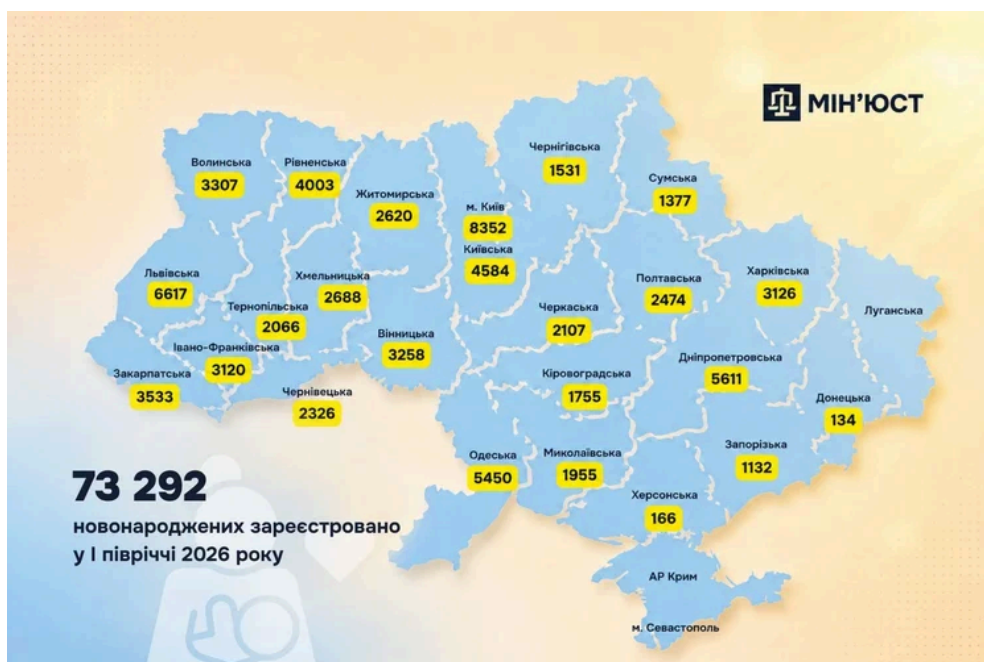

Рис. 1 – Статистика народжуваності в Україні у I кварталі 2026¹⁰

До демографічного старіння додався масштабний відтік населення за кордон. За даними Агентства ООН у справах біженців¹¹, станом на 30 червня 2026 року у світі зареєстровано 5,68 млн біженців з України. Eurostat показує¹², що 4,4 млн людей, які виїхали з України, перебували під тимчасовим захистом у ЄС.

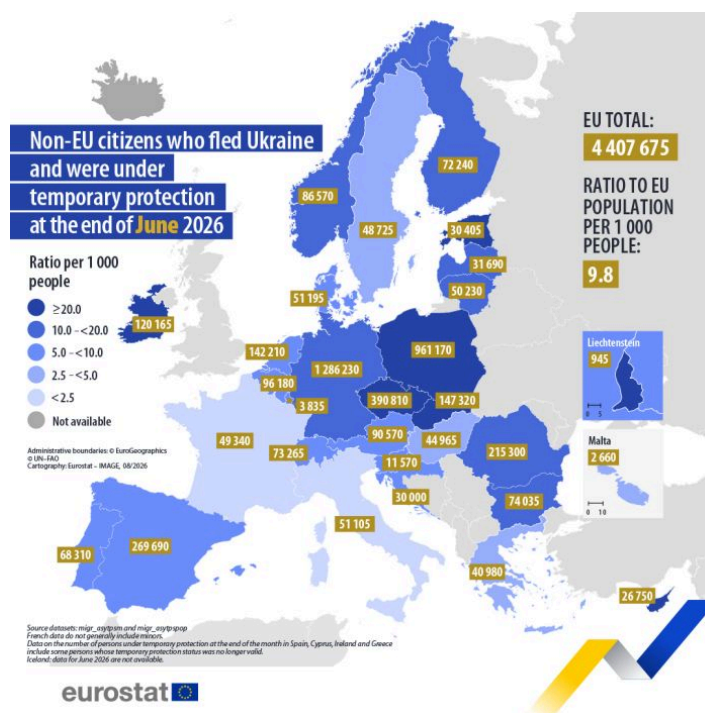

Рис. 2 – Тимчасовий захист для осіб, які рятуються від війни в Україні

¹⁰ <https://rubryka.com/en/2026/07/22/v-ukrayini-narodzhuvani/>

¹¹ <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

¹²

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics

Це населення з певною віковою структурою: близько 30% з них становлять неповнолітні, понад 43% дорослі жінки та 27% дорослі чоловіки. Тобто, 70% українських мігрантів (або приблизно 3,1 млн людей) є або потенційними, або фактичними учасниками ринку праці інших країн. Україна втрачає не просто населення, вона втрачає частину податкової та страхової бази, що означає менше майбутніх внесків до солідарної системи.

Водночас кількість людей, яким ці виплати потрібно здійснювати, нікуди не зникає.

У 2025 році Пенсійний фонд України забезпечив виплату пенсій 10,2 млн пенсіонерів на загальну суму 870,3 млрд грн.¹³ Майже 600 млрд зібрано внесками ЄСВ із працюючих.¹⁴ І це в тому числі завдяки ЄСВ військових. Решта пенсійних та соціальних зобов'язань покрились коштами державного бюджету. Тобто власних доходів системи недостатньо для фінансування всіх пенсіонерів.

Коли грошей не вистачає, держава шукає додаткові джерела надходжень і запроваджує або підвищує різні платежі, які прямо чи опосередковано пов'язані з пенсійним фінансуванням. Наприклад, існує збір при придбанні легкових автомобілів, операціях із нерухомістю та за послуги мобільного зв'язку. За січень–липень 2026 року за цими напрямками до державного бюджету надійшло 10,6 млрд грн.¹⁵

Якщо подивитися на ситуацію до повномасштабної війни, то пенсійні виплати були статтею №1 витрат розширеного бюджету (зведений бюджет + позабюджетні фонди). У 2021 загальний обсяг видатків ПФУ склав 520,9 млрд грн¹⁶, або близько 35% усіх видатків країни. Водночас 177,6 млрд гривень із цієї суми надійшло безпосередньо з державного бюджету на фінансування пенсій та інших запланованих виплат.¹⁷

Тобто ще до війни внесків застрахованих працівників було недостатньо, щоб самостійно утримувати пенсійну систему. Її дефіцит у 34% уже тоді доводилося покривати за рахунок загальних бюджетних ресурсів. А державний бюджет — це зрештою податки громадян і бізнесу. Кожна гривня бюджету має альтернативну вартість. Якщо її спрямувати на покриття пенсійних зобов'язань, її вже не можна одночасно витратити на школу, університет, лікарню або інфраструктуру.

Після 2022 року абсолютним пріоритетом стала оборона, і структура бюджету змінилася радикально. Але пенсійний рахунок при цьому нікуди не зник. Навпаки, він навіть збільшується. Якщо за останні п'ять років з 2021 по 2025,

¹³

<https://www.pfu.gov.ua/2179231-vidbuvsya-publichnyj-zvit-golovy-pravlinnya-pensijnogo-fondu-ukrayi-ny-za-2025-rik/>

¹⁴ <https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2026/05/Zvit-2025.pdf>

¹⁵

<https://www.pfu.gov.ua/poslugi/platnykam/platezhi-ta-poryadok-yih-splati/splata-zboriv-na-obovyazkove-derzhavne-pensijne-strahuvannya-z-okremyh-vydiv-gospodarskyh-operatsij/2026-splata-zboriv-na-obovyazkove-derzhavne-pensijne-strahuvannya-z-okremyh-vydiv-gospodarskyh-operatsij/>

¹⁶

<https://www.pfu.gov.ua/2151198-oglyad-osnovnyh-pidsumkiv-roboty-pensijnogo-fondu-ukrayiny-za-2021-roku/>

¹⁷ <https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2026/05/Zvit-2025.pdf>

фінансування наприклад, освіти зросло приблизно на 30% (із 302,3 до 394 млрд грн¹⁸), то видатки ПФУ підвищились на майже 100%: із 520,9 до 1 032,1 млрд грн. І чим більше ресурсів потрібно просто для підтримання старої системи, тим менше залишається простору для інвестицій в молодь.

Переведемо ці мільярди у гроші конкретної людини. У [податковому калькуляторі «Рахунок від держави»](#)¹⁹ можна побачити, як сплачені громадянином податки співвідносяться з державними видатками.

Для місячної “чистої” заробітної плати офіційно оформленого працівника у 24 800 грн на пенсійне забезпечення буде спрямовано 100 219 грн кожного року. Для порівняння, на освіту припадає 15 422 грн, на медицину майже 9387 грн.

Рис. 3 – Співвідношення сплачених громадянином податків з державними видатками

Це наочно демонструє, що пенсії буквально з’їдають більшу частину ресурсу, ніж більшість інших соціальних напрямів.

А скільки ця система поверне вам у старості? Протягом всього життя Ви працюєте і платите до пенсійної системи ЄСВ, то яку пенсію держава може гарантувати?

У іншому [пенсійному калькуляторі](#) на сайті “Ціна держави”²⁰ можна змодельовати майбутню пенсію залежно від зарплати, віку виходу на пенсію, статі та інших параметрів. Візьмемо максимально простий сценарій для

¹⁸

<https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-u-2025-rotsi-vydatky-na-osvitu-ta-nauku-stanovyly-ponad-410-mlrd-hryven>

¹⁹ <https://cost.ua/calculator/>

²⁰ https://cost.ua/pension_calc_new/

прикладу:

- чоловік;
- зарплата – ті ж самі 24 800 грн на місяць;
- вихід на пенсію – у 60 років;
- загальні умови.

За стандартним сценарієм ви матимете майбутню пенсію на рівні 9500 грн на місяць. А якщо внески протягом трудового життя не просто витратити на нинішні пенсії, а накопичувати й інвестувати, альтернативний розрахунок дає 31 600 грн на місяць. Майже у 4 рази більше.

Пенсійний калькулятор

Порахувати майбутню пенсію

Порахувати альтернативний майбутній дохід

* Це приблизні розрахунки, які не є точними. Мета пенсійного калькулятора не дати точну очікувану суму майбутньої пенсії, а продемонструвати неефективність поточної солідарної пенсійної системи.

1 Ваша заробітна плата грн/міс: 24800

2 В якому віці ви виходите на пенсію років: 60

3 Ваша стать: ☒ Чоловік ☐ Жінка

4 Ваша категорія: ☒ Загальні умови ☐ Військовий ☐ Суддя ☐ Держслужбовець ☐ Підприємець ☐ Шахтар

Ваша майбутня пенсія: 9509 грн

або

Альтернативний дохід: 31687 грн

Порахувати

Рис. 4 – Майбутні пенсійні доходи

Звичайно, що це орієнтовна сума, бо майбутня пенсія залежать від страхового стажу, співвідношення зарплати людини із середньою оплатою по країні, індексацій та інших параметрів. Але зрозуміло, що сьогоднішні внески не створюють для людини достатньо еквівалентного за розміром особистого пенсійного капіталу.

Держава витрачає дедалі більше бюджету на пенсії. Для цього потрібні дедалі більші надходження. А це означає або більше працівників, або вищі зарплати, або вищі податки й внески. Тим часом демографія працює у протилежному напрямку. І просто підняти податки – не рішення. Бо якщо збільшувати навантаження на працю, дорожчає офіційне працевлаштування. Частина бізнесу отримує додатковий стимул переходити в тінь, занижувати зарплати або відмовлятися від найму. CASE Україна у дослідженні 2021 року оцінювала частку тіньової економіки приблизно у 40%.²¹ І що більша частина економічної активності знаходиться поза офіційною зайнятістю або з неповним декларуванням доходів, то менша база для соціальних внесків. Останнє спільне дослідження CASE Україна, Інституту соціально-економічної трансформації

²¹ https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2021/06/CASE_zvit_pensionery8.pdf

(ICET) та Економічної експертної платформи (ЕЕП) щодо втрат бюджету від тіньових схем²² ставить заробітну плату в конверті на перше місце – до 262 млрд грн втрат для бюджету. Це результат, в першу чергу податкового навантаження доходів на працю.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

РІЧНІ ОБСЯГИ І ВПЛИВ НА ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ
НАЙБІЛЬШИХ СХЕМ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

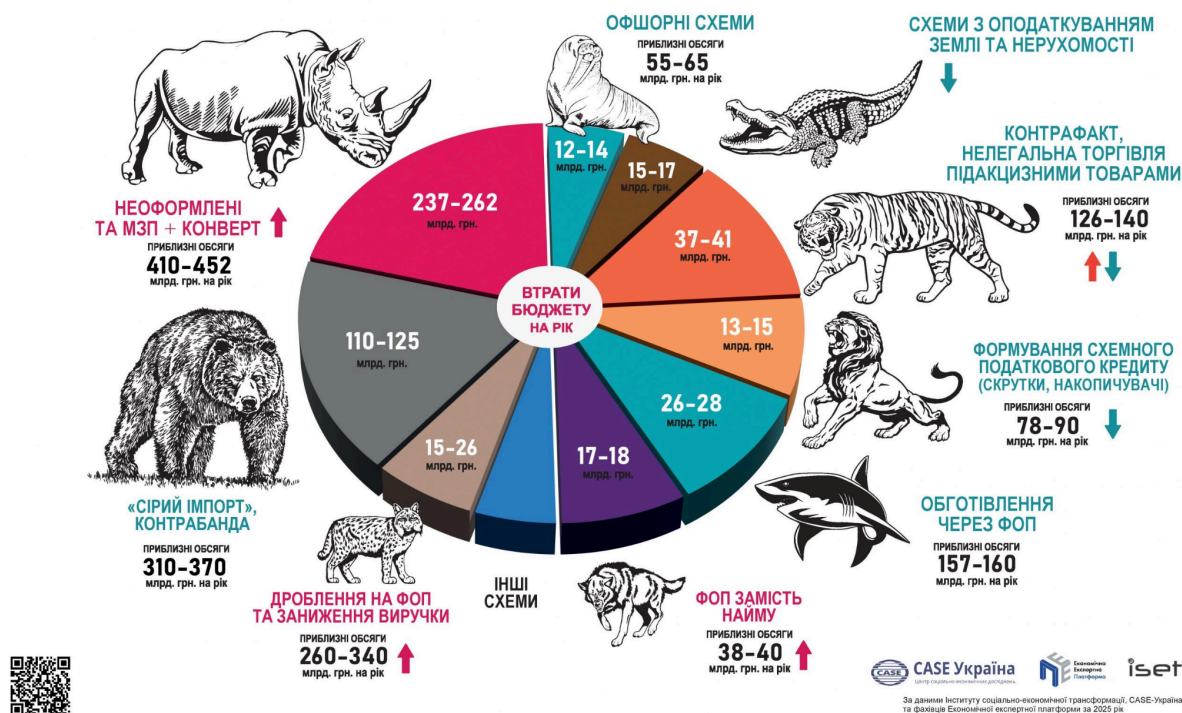

Рис. 5 – Найбільші схеми ухилення та уникання оподаткування в Україні у 2025²³

Солідарна система ще й дуже вразлива до **політичного популізму**. Пенсіонери є великою та політично активною групою виборців. Тому політикам дуже легко обіцяти їм підвищення пенсій. Майбутні витрати при цьому зазвичай залишаються наступним урядам.

Українська політична історія знає чимало таких обіцянок. Наприклад, у 2012 році экс міністерка соц політики Наталія Королевська презентувала програму²⁴, де фігурували 500 євро мінімальної пенсії та 1000 євро зарплати. Або ж Юлія Тимошенко у різні роки зобов'язувалась забезпечити пенсії на рівні середньої заробітної плати²⁵. Та нічого з таких обіцянок не справдилось. Бо для цього Україні потрібно було б або витратити увесь наявний ВВП на пенсіонерів або збільшити його розмір у 8 разів.²⁶ У 2024 році утримання пенсійного

²² https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2026/08/Porivnyalnyy-analiz_140826.pdf

²³

<https://cost.ua/ponad-piv-tryljona-gryven-skladaye-suma-vtrat-vid-tinovyh-shem-zarplaty-v-konvertah-i-siryi-import-golovni-dzherela-vtrat-byudzhetu/>

²⁴ <https://www.slovoidilo.ua/promise/6434.html>

²⁵ <https://www.pravda.com.ua/news/2007/09/08/3280993/>

²⁶ https://cost.ua/526-pension_500_euro/

забезпечення коштувало Україні близько 9,6% ВВП країни²⁷, раніше це було ще більше – у 2020 році на пенсії пішло 11,4% ВВП²⁸. Для порівняння: серед країн зі стійкою та здоровою пенсійною системою, як Нідерланди, Данія, Ісландія та Ізраїль — державні витрати складають приблизно 5,3% ВВП.

Солідарна система легко стає заручником політичного циклу: підвищення дає політичний ефект зараз, але фінансові наслідки приходять значно пізніше. Прогнози невтішні, один із ймовірних сценаріїв передбачає, що за 20–30 років ми опинимось в ситуації, коли лише 40% літніх українців матимуть право на державну пенсію в рамках солідарної системи.²⁹ Соціальний тиск буде постійно рости, бо податкових ресурсів вистачатиме лише на мізерні виплати, при тому, що літні люди залишатимуться найактивнішим електоратом.

Відсутність справжньої пенсійної реформи та соціальний популізм політиків призводять до того, що українські пенсіонери бідніють, а витрати на Пенсійний фонд збільшуються.

Спроби перейти від виключно солідарної моделі до системи, де частина майбутньої пенсії формується за рахунок особистих накопичень, розпочиналися ще на початку 2000-х років. Але загальнообов'язкового накопичувального рівня за 35 років незалежності так і не було повноцінно запущено.

Законопроект №2683³⁰ про загальнообов'язкове накопичувальне пенсійне забезпечення, який роками обговорювався у парламенті, досі не перетворився на працюючий другий рівень. У 2024 році новий проєкт Закону №9212³¹ парламент відправив на доопрацювання.

“Ціна держави” роками пояснювали проблему через дослідження CASE Україна, зокрема «Чому бідують українські пенсіонери»³², аналізували, якою має бути здорова пенсійна система³³, і постійно поверталися до цієї проблеми в наших матеріалах³⁴ та відео³⁵.

Ми хочемо достукатися до громадян та законотворців: солідарна модель – це справжня соціальна пастка.

²⁷ <https://t.me/costukraine/11082>

²⁸ <https://forbes.ua/money/ukraina-gotuetsya-do-novoi-pensiynoi-reformi-shcho-treba-zrobiti-shchob-von-a-ne-peretvorilas-na-dovgobud-06082021-2222>

²⁹ <https://forbes.ua/money/ukraina-gotuetsya-do-novoi-pensiynoi-reformi-shcho-treba-zrobiti-shchob-von-a-ne-peretvorilas-na-dovgobud-06082021-2222>

³⁰ https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67794

³¹ <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41768>

<https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-nakopychuvalne-pensiynne-zabezpechennia>

³² https://case-ukraine.com.ua/news/pension_ukraine_case/

³³

<https://forbes.ua/news/solidarna-pensiyna-sistema-pomerla-yak-ukraini-podolati-proklyattya-kraini-pensioneriv-13092021-2416>

³⁴ https://zn.ua/ukr/macrolevel/solidarna-pensiyna-sistema-zlochin-trivalistyu-v-stolittya-293624_.html

<https://zn.ua/ukr/macrolevel/obovjazkova-nakopichuvalna-pensija-ne-panatseja.html>

³⁵ https://youtu.be/RwS_8binPmA?si=beWSOWUJLASP5SAj

II. Міжнародний досвід пенсійного забезпечення

Реальна картина з українськими пенсіями

Станом на липень 2026 в Україні майже кожен четвертий пенсіонер отримує близько 3 500 грн на місяць, що становить приблизно 112 грн на день.³⁶ Майже третина пенсіонерів отримує виплати, що перевищують середній показник по країні – зокрема, 3,2 млн людей мають пенсію понад 7 тисяч гривень. Середня пенсія складає 7 236 грн (близько 140 євро).

Є категорія громадян (пів мільйона з понад 10 млн пенсіонерів), які отримують більше 20 000 грн – це судді у відставці (які отримують щомісячне довічне грошове утримання), прокурори, дипломати, колишні держ та військовослужбовці високого рангу, силовики тощо.

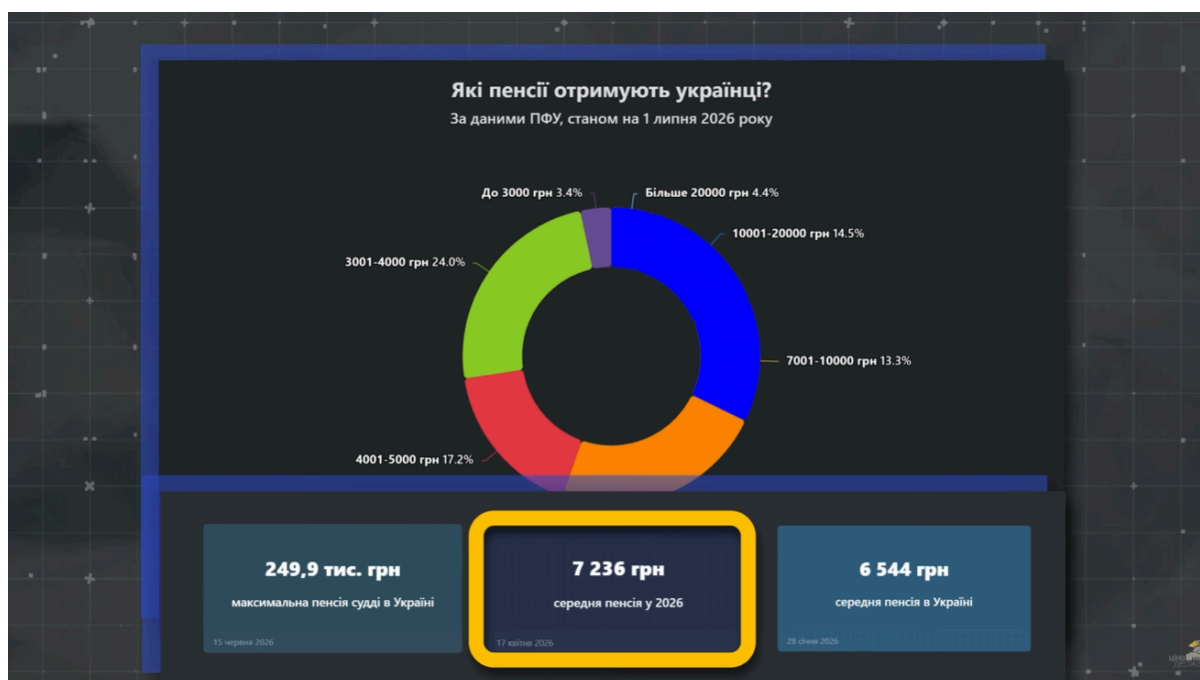

Рис. 6 – Розміри пенсійних виплат в Україні на 1 квітня 2026³⁷

Це різко контрастує з пенсійними виплатами в країнах Європи. За даними Євростату³⁸, у 2022 році Ісландія, Люксембург і Норвегія посідають перші місця з щорічними виплатами понад 30 000 євро. Данія та Швейцарія замикають п'ятірку лідерів. З іншого боку, Італія, Франція та Іспанія виплачують менше 20 000 євро на одного отримувача, виділяючи на це від 9% до 12% ВВП. Нагадаємо українським платникам податків утримання пенсійного забезпечення

³⁶ <https://opendatabot.ua/analytics/pensions-2026-7>

<https://epravda.com.ua/finances/pensiya-v-ukrajini-chvert-otrimuye-3-5-tisyachi-griven-823844/>

³⁷ <https://opendatabot.ua/analytics/pensions-2026-1>

³⁸

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_pens_custom_17264276/default/table?lang=en

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_pns_ben_custom_17264181/default/table?lang=en

коштує близько 10% ВВП³⁹. У Польщі виплати становлять порядка 7 000 євро, Угорщині – 5 000 євро.

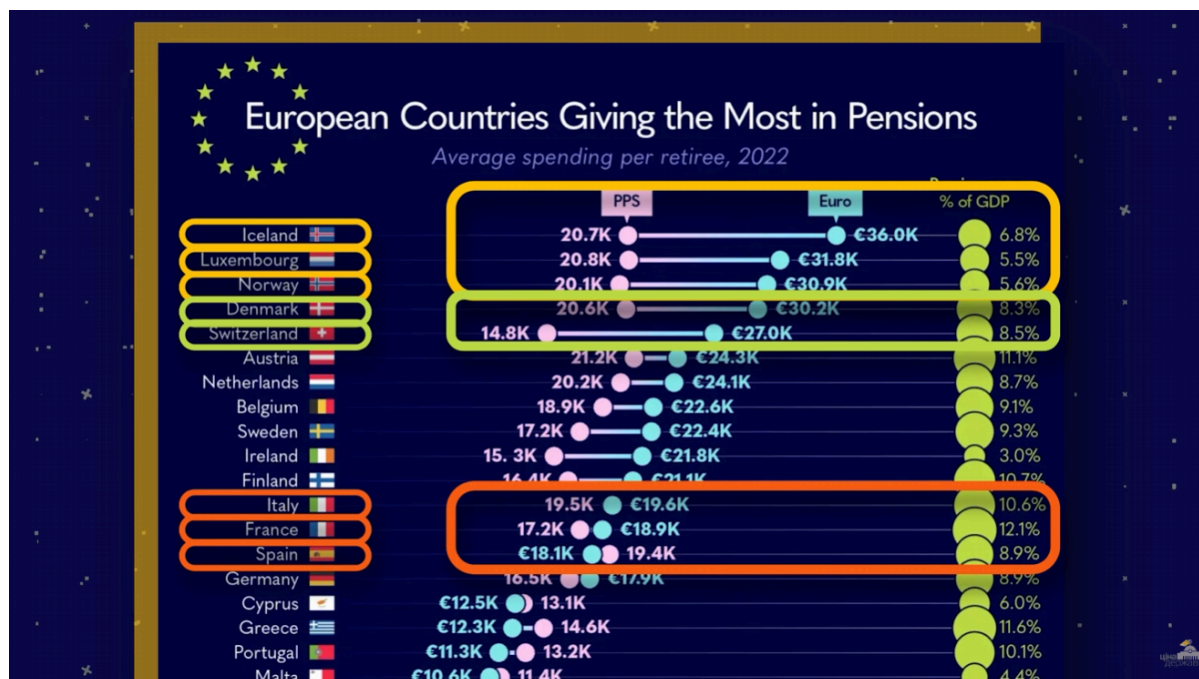

Рис. 7 – Рейтинг країн за пенсіями в Європі⁴⁰

Напрошується висновок: значить багаті держави платять своїм пенсіонерам набагато більше. Саме на такому спрощеному порівнянні часто будуються й маніпуляції в соцмережах про «геноцид» та зубожіння українських пенсіонерів.⁴¹

Але таке зіставлення вводить в оману. Не можна просто порівнювати розмір української солідарної пенсії із середньою виплатою в країнах, де більшу частину пенсійного доходу формують професійні та приватні накопичення.

Щоб зрозуміти реальну різницю, потрібно дивитися не лише на суму пенсії, а й на те з яких джерел вона формується і хто за неї платить.

Як влаштовані пенсійні системи у світі?

Канадська система поєднує кілька рівнів. Перший, базовий, – **Canada Pension Plan (CPP)**⁴², розмір якого залежить від внесків і заробітків людини протягом трудового життя. У 2026 році середня виплата для нових пенсіонерів у 65 років становить близько 877 канадських доларів на місяць, а максимум – 1 507,65 долара.

Також діє пенсія по старості **Old Age Security (OAS)**⁴³ – для її отримання не потрібно мати трудовий стаж. Подати заявку можна з 65 років, навіть якщо людина ніколи не працювала. Розмір залежить передусім від тривалості

³⁹ <https://ua.korrespondent.net/amp/4185738-ukraina-vytrachaie-na-pensii-maizhe-10-vvp>

⁴⁰ <https://www.visualcapitalist.com/ranked-countries-with-the-highest-lowest-pensions-in-europe/>

⁴¹ <https://t.me/costukraine/8705>

⁴² <https://www.canada.ca/en/services/benefits/publicpensions/cpp.html>

⁴³ <https://www.canada.ca/en/services/benefits/publicpensions/old-age-security/payments.html>

проживання в Канаді після 18 років. У 2026 році максимальна виплата за OAS для людини 65–74 років становить близько \$632 на місяць, а максимум — \$1 087.

Для людей із низькими доходами передбачена додаткова підтримка **Guaranteed Income Supplement (GIS)**⁴⁴, яка може додати до \$810 на місяць для самотнього пенсіонера.

Стає зрозуміло, що на лише державні пенсійні чеки в Канаді вижити не вийде. Окрім державних програм, канадці мають професійні та особисті пенсійні накопичення, а провінції можуть доповнювати федеральну підтримку власними програмами.

Наприклад, в Онтаріо діє GAINS⁴⁵, а в Альберті Alberta Seniors Benefit⁴⁶, доступна людям від 65 років із низьким доходом. А у франкомовній провінції Квебек діє – Пенсійний план Квебеку (Québec Pension Plan, QPP)⁴⁷. Головний важіль виплат – тут особливо активно стимулюють відтермінування пенсії до 72 років, причому чим довше людина чекає, тим більшою буде щомісячна виплата. Станом на 2026 рік очікування більш ніж удвічі перевищує щомісячний максимум, від \$965 у 60 років до \$2 374 у 72 роки⁴⁸.

Так Квебек зменшує навантаження на пенсійну систему, оскільки стимулює людей довше залишатися на ринку праці, скорочуючи при цьому період виплат пенсій та збільшуючи внески до системи.

Сполучені Штати. Американська модель поєднує державну Social Security із професійними та особистими накопиченнями⁴⁹. Право на державну пенсію виникає після накопичення щонайменше 40 страхових кредитів, що для більшості означає близько 10 років роботи. Розмір виплати залежить від заробітків протягом кар'єри (зокрема враховуються найкращі 35 років доходу), а відтермінування виходу на пенсію після 70 років може збільшити її розмір.⁵⁰

Але головну роль у формуванні майбутньої пенсії відіграють накопичення – страхові схеми із визначеними внесками, передусім пенсійний план відомим як **401(k)**, який зараз домінує в США⁵¹. Працівник спрямовує частину зарплати на власний рахунок, а роботодавець часто додає свій внесок. Наприклад, 50% – до кожного відкладеного долара компанія додасть 50 центів. Накопичені кошти інвестуються, зокрема, в акції та облігації; і кожен вкладник має певний рівень контролю над власним портфоліо.

44

<https://www.canada.ca/en/services/benefits/publicpensions/old-age-security/guaranteed-income-supplement.html>

45 <https://www.ontario.ca/page/guaranteed-annual-income-system-payments-seniors>

46 <https://www.alberta.ca/alberta-seniors-benefit>

47 <https://saiinc.ca/en/publications/news/quebec-pension-plan-key-data-2026>

48 <https://www.financialtools.ca/blog/blog-qpp-deferral-age-72.html>

49 <https://www.ssa.gov/benefits/retirement/planner/credits.html>

50 <https://www.ssa.gov/benefits/retirement/planner/credits.html>

51 <https://cost.ua/160-pensions-us/>

Сума особистого пенсійного фонду залежить з якого моменту людина почала відкладати кошти (з 25 чи з 40 років), яку частку від зарплати, скільки дає роботодавець (сума пенсійного внеску є частиною пропозицій роботодавця для кандидата), куди інвестуються кошти тощо.

У США розмір виплат на пенсії – повністю відповідальність американців.

В **Австралії**, наприклад, державна пенсія **Age Pension**,⁵² не залежить від трудового стажу чи місця роботи, основним критерієм є статки. Що більше активів та доходів, то менша виплата, а за достатньо високого рівня майнового стану її можна взагалі не отримувати. Пенсійний вік настає з 67 років.

Але серце австралійської системи – другий рівень обов'язкових накопичень **Super guarantee**.⁵³ Роботодавець перераховує на пенсійний рахунок працівника 12% зарплати, а кошти інвестуються через пенсійні фонди. Працівник може обирати стратегію заощаджень, а за бажанням робити додаткові добровільні внески.

Третій рівень становлять традиційно добровільні додаткові внески.

В Австралії, кожне підприємство, кожен банк має свій власний пенсійний фонд – тобто фондів багато і відрізняються вони умовами, розміром вступного внеску, відсотками – внаслідок чого в громадянина є можливість обирати найбільш зручні для себе умови. Така собі конкуренція на пенсійному ринку, що дає можливість змагатися і почувати себе більш фінансово незалежним у старості.

Сусідня **Нова Зеландія** також має професійне пенсійне забезпечення. **KiwiSaver**,⁵⁴ є добровільною схемою, доповненням державної **NZ Super**.⁵⁵

На 2025 рік у KiwiSaver зареєстровано 3,4 млн. учасників⁵⁶, що становить приблизно 66% від загальної кількості населення Нової Зеландії. Тобто 2/3 новозеландців не чекають від держави повного утримання на пенсії і самі добровільно ще додатково відкладають у пенсійні фонди частину своїх доходів.

З квітня 2026 року стандартна ставка внеску за замовчуванням для цієї схеми становить 7% від заробітку, розподілених порівну між працівником та роботодавцем.

⁵² <https://www.servicesaustralia.gov.au/how-much-age-pension-you-can-get?context=22526&>

⁵³

<https://www.ato.gov.au/tax-rates-and-codes/key-superannuation-rates-and-thresholds/super-guarantee>

⁵⁴

<https://www.ato.gov.au/tax-rates-and-codes/key-superannuation-rates-and-thresholds/super-guarantee>

⁵⁵

<https://www.pensionfundsonline.co.uk/content/country-profiles/new-zealand#:~:text=Public%20Pensions&text=The%20non%2Dcontributory%20flat%2Drate,after%20the%20age%20of%2050>

⁵⁶

<https://www.ird.govt.nz/about-us/tax-statistics/kiwisaver/joining/member-demographics/number-and-age-of-kiwisaver-members>

Співробітники можуть обирати вищу ставку особистого внеску 4%, 6%, 8% або 10%. Завдяки переходу на корпоративні пенсії Нова Зеландія витрачає⁵⁷ лише до 5% свого ВВП на державні виплати, що нижче за середній показник у країні ОЕСР (що складає 9,4%⁵⁸), і таким чином зменшує навантаження на бюджет.

У **Норвегії** працює *державна пенсія* через Національну систему страхування (NAV)⁵⁹, *професійна обов'язкова пенсія* від роботодавця, що охоплює весь приватний сектор⁶⁰, та *особисті накопичення*, зокрема через індивідуальні пенсійні угоди (IPA) та індивідуальні пенсійні заощадження (IPS)⁶¹.

Стандартний пенсійний вік становить 67 років, але за достатніх пенсійних прав виплату можна почати з 62 років і при цьому продовжувати працювати до 75-річчя включно⁶². У схемах із визначеними внесками накопичений капітал у разі смерті працівника спрямовується на виплати дітям та іншим утриманцям, а залишок за певних умов входить до спадщини⁶³.

Головна особливість Норвегії – вона має величезний державний фінансовий резерв у вигляді **Government Pension Fund Global**, відомого як Нафтовий фонд. У ньому держава накопичує доходи від нафтових ресурсів та інвестує їх по всьому світу – від акцій Tesla, Facebook до українських виробників яєць “Овостар Юніоні” та виробників курятини МХП. На кінець першого півріччя 2026 року вартість фонду становила понад \$2 трлн⁶⁴.

⁵⁷

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/support-materials/2023/12/pensions-at-a-glance-2023_4757bf20/country-profiles/New%20Zealand.pdf

⁵⁸

https://www.oecd.org/en/publications/restoring-public-finances_fbcf9161-en/full-report/old-age-pensions_a94a0115.html

⁵⁹ <https://www.nav.no/alderspension/en>

⁶⁰

<https://www.regjeringen.no/en/topics/pensions-and-welfare/pensionsreform/the-norwegian-pension-system-what-you-need-to-know/id3080293/>

⁶¹

<https://www.regjeringen.no/en/topics/pensions-and-welfare/pensionsreform/the-norwegian-pension-system-what-you-need-to-know/id3080293>

⁶² <https://www.norden.org/en/info-norden/retirement-pension-norway>

⁶³

<https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/finansmarkedene/egen-pensjonskonto/id2785834/>

⁶⁴ <https://www.nbim.no/en/investments/the-funds-value/>

Рис. 8 – Ринкова вартість Government Pension Fund Global⁶⁵

Є й другий, значно менший державний фонд, **Government Pension Fund Norway**, капітал якого формувався переважно з надлишків Національної системи страхування.

Тобто норвезька пенсійна модель спирається одразу на кілька джерел доходів, а багатство від нафтових ресурсів приносить користь як теперішньому, так і майбутнім поколінням.

В **Ісландії** державна пенсія, право на яку виникає з 67 років виконує переважно базову соціальну функцію і складає всього близько 15% від середнього заробітку в країні.

Натомість вражає масштаб професійних накопичень. За обов'язковою системою взаємного страхування усі працівники та самозайняті особи віком від 16 до 70 років зобов'язані сплачувати пенсійний внесок у розмірі 15,5% від своєї заробітної плати⁶⁶. Страхова премія розподіляється між працівником і роботодавцем, причому працівник сплачує 4%, а роботодавець – щонайменше 11,5%. Цим внесками управляє 21 автономний пенсійний фонд⁶⁷. Кошти інвестуються у різні класи активів, а найбільше в іноземні – 41,5% у 2025.

⁶⁵ <https://www.nbim.no/en/investments/the-funds-value/>

⁶⁶ <https://cb.is/consumers/pensions/>

⁶⁷ <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2023/282/article-A001-en.xml>

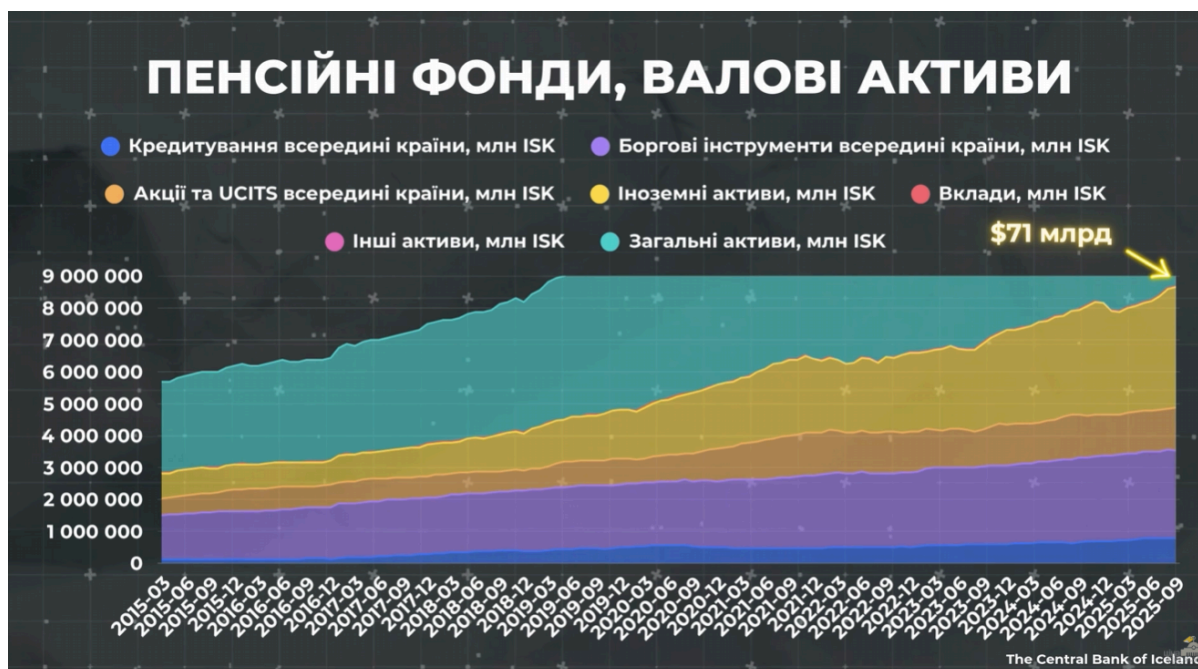

Рис. 9 – Інвестиційні активи пенсійних фондів Ісландії⁶⁸

На кінець 2025 року активи ісландських пенсійних фондів становили приблизно \$71 млрд, що еквівалентно приблизно 180% ВВП країни⁶⁹. В Україні ж активи всіх недержавних пенсійних фондів на початку 2025 складали 5,7 млрд грн, або 0,001% ВВП країни⁷⁰. Це відповідь чому бідують українські пенсіонери, а ісландські на старості катаються по всьому світу і насолоджуються життям.

Як правило, людина, яка протягом всієї кар'єри (приблизно 40 років) регулярно сплачувала внески до професійної системи, може розраховувати на пенсію, що заміщує близько 72% її середнього доходу.

Коефіцієнт заміщення доходу досить показовий для міжнародного порівняння пенсійних систем. Він показує, яку частку свого попереднього заробітку людина зберігає після виходу на пенсію. ОЕСР рахує не просто «державну пенсію», а майбутній пенсійний дохід із обов'язкових схем, включаючи державні та приватні компоненти, а також сплачені податки і соціальні внески. В середньому по ОЕСР⁷¹, працівники, які виходять на ринок праці зараз отримуватимуть чисту пенсію у розмірі 63% від чистої заробітної плати⁷².

Саме такий рівень часто розглядається як орієнтир для адекватного пенсійного забезпечення. Заміщення заробітної плати пенсією перевищує 85% в Австрії, Греції, Люксембурзі, Португалії та Іспанії, і понад 95% у Нідерландах та Туреччині. З іншого боку, вони нижчі за 40% в Естонії, Ірландії, Кореї та Литві. А

⁶⁸ <https://www.islandsbanki.is/en/news/pension-funds-generated-moderate-real-returns-in-2025>

⁶⁹ <https://www.islandsbanki.is/en/news/pension-funds-generated-moderate-real-returns-in-2025>

⁷⁰ <https://finclub.net/news/aktyvy-pensiinykh-fondiv-icu-perevyshchyly-1-mlrd-hrn.html>

⁷¹ https://www.oecd.org/en/publications/pensions-at-a-glance-2025_e40274c1-en.html

⁷²

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/11/pensions-at-a-glance-2025_76510fe4/e40274c1-en.pdf

в Україні цей показник значно нижчий і сьогодні становить у середньому 20–25%⁷³. Це означає, що після виходу на пенсію середня виплата людини складає лише чверть або п'яту частину від її колишнього заробітку.

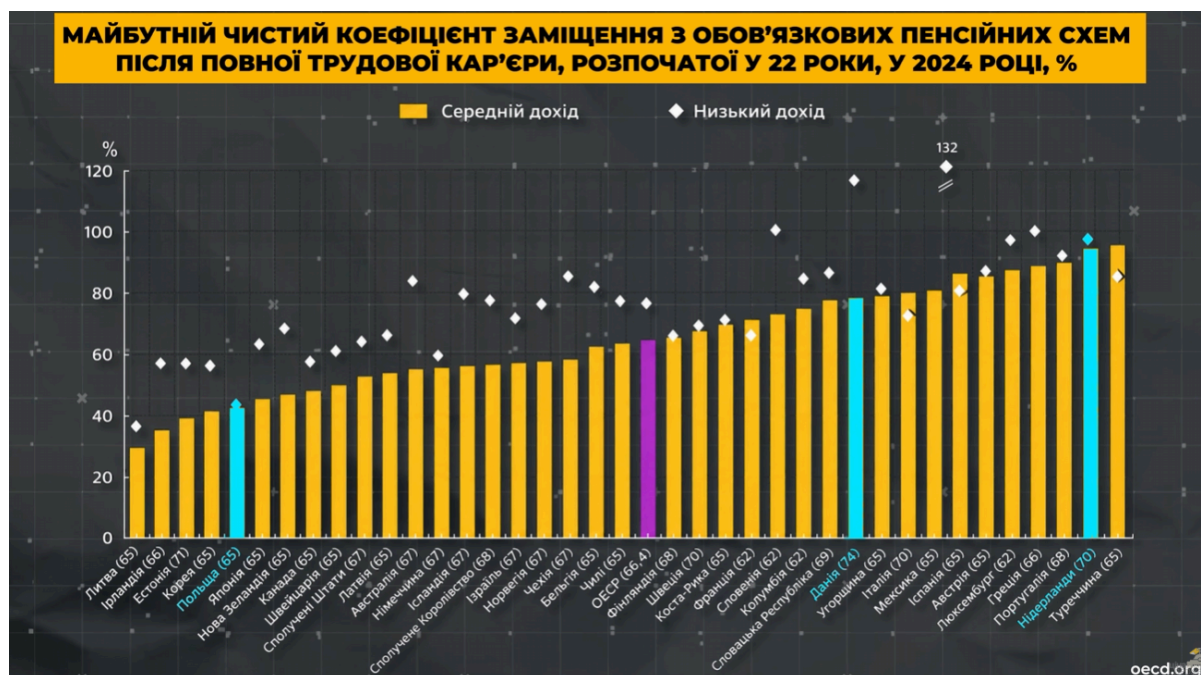

Рис. 10 – Чисті коефіцієнти заміщення пенсії для осіб із середнім та низьким рівнем заробітку⁷⁴

Згадаємо приклад **Данії**, про яку люблять розповідати як країну "переможного соціалізму". Пенсія від держави – це лиш 21% від середнього заробітку населення працездатного віку.

Основну ж частину майбутнього пенсійного доходу доповнюють професійні накопичення. Близько 90% працюючих данців беруть участь у таких пенсійних схемах, а типові внески становлять від 10% до 18% від зарплати⁷⁵. У результаті в країні сформувався величезний пенсійний капітал⁷⁶. На кінець 2025 року сукупні пенсійні активи складали \$721 млрд, що приблизно у 1,5 раза більше за ВВП Данії.

Одну з найсильніших пенсійних систем у світі мають **Нідерланди**. Держава гарантує базову пенсію (**AOW**) людям, які достатньо довго проживали або

⁷³

<https://glavred.net/economics/v-ukraine-rezko-izmenilsya-uroven-zarabotnoy-platy-kto-poluchaet-bolshe-vsego-10792964.html>

⁷⁴

https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/11/pensions-at-a-glance-2025_76510fe4/e40274c1-en.pdf

⁷⁵ <https://blog.rangvid.com/2025/06/01/why-denmark-is-raising-its-retirement-age-to-70-europes-highest/>

⁷⁶

<https://www.nationalbanken.dk/en/news-and-knowledge/data-and-statistics/insurance-and-pension/20260303-danish-pension-contributions-increased-in-2025>

працювали в країні⁷⁷. Пенсійний вік зараз становить 67 років і 3 місяці та надалі прив'язаний до очікуваної тривалості життя⁷⁸. У 2026 році повна AOW для самотньої людини складає близько €1 662 на місяць (до оподаткування), а для подружжя або співмешканців – €1 139 разом з податками на особу⁷⁹.

Але, як і в інших країнах, модель не зводиться до державних виплат. Нідерланди зараз переживають масштабну реформу, де виплати сильніше пов'язані з внесками та результатами інвестування. За даними De Nederlandsche Bank⁸⁰, на кінець I кварталу 2026 року активи нідерландських пенсійних фондів сягнули €1,6 трлн, з яких €542 млрд перевели до нової пенсійної моделі. Тому Нідерланди це крутий приклад того як переналаштують пенсійної моделі під демографічні та фінансові зміни.

Тому й не дивно, що згідно щорічного рейтингу найкращих пенсійних систем, Нідерланди посіли перше місце за 2025 рік (**Mercer CFA Institute Global Pension Index**) серед 52 країн⁸¹.

Індекс оцінює адекватність виплат, стійкість системи та якість її регулювання. Ісландія у цьому рейтингу посідає друге місце, а Данія – третє. Усі три системи отримали найвищу оцінку А.

Україна поки що не є учасником цього рейтингу, але навіть найзатятіший оптиміст розуміє, що позиція сьогоденшньої пенсійної системи України були б найнижчими.

⁷⁷

<https://nltimes.nl/2026/03/02/dutch-state-pension-paid-nearly-every-country-worldwide-retirees-move-abroad>

⁷⁸ <https://taxmo.nl/blog/aow-pension-age-changes>

⁷⁹ <https://www.svb.nl/en/aow-pension/what-is-aow/what-is-aow>
<https://grenzinfo.eu/en/changes-to-statutory-amounts-as-of-1-july-2026/>

⁸⁰

<https://www.dnb.nl/en/general-news/news-2026/pension-transition-and-pension-fund-funding-ratios-in-first-quarter/>

⁸¹ <https://rpc.cfainstitute.org/research/reports/2025/mercercfa-institute-global-pension-index-2025>

Рис. 11 – Глобальний пенсійний індекс Інституту CFA Mercer за 2025 рік⁸²

Однак є й країни, де **спроби перейти до накопичувальних елементів не дали очікуваного результату**. Показовий приклад – **Чехія**, де у 2013 запустили добровільний другий рівень із приватними пенсійними рахунками. Працівник міг спрямувати до нього 3% своєї зарплати з внесків до державного страхування⁸³, але лише за умови, що додасть ще 2% власних коштів. Однак система фактично не прижилася, до неї долучилися лише 1,2% працездатного населення, активи становили близько 0,1% ВВП. Через таку низьку участь уряд визнав реформу невдалою і вже у 2016 році ліквідував цю схему⁸⁴.

При цьому Чехія, як і Україна, стикається зі старінням населення та зростанням навантаження на солідарну систему, а в цей час популізм перемагає здоровий глузд⁸⁵. Якщо люди не готові регулярно робити внески, а держава не створила достатніх стимулів, сам факт появи пенсійних фондів ще не гарантує успіху.

Ще масштабнішим експериментом була **Чилі**. У 1980-х роках країна замінила солідарну модель системою індивідуальних рахунків у приватних фондах AFP. Спочатку працівники спрямовували на них 10% зарплати. Реформа дала потужний поштовх довгостроковим заощадженням і розвитку ринку капіталу, але накопичувальна модель працює лише тоді, коли людина регулярно робить

⁸² <https://rpc.cfainstitute.org/research/reports/2025/mercer-cfa-institute-global-pension-index-2025>

⁸³

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-reviews-of-pension-systems-czech-republic_e6387738-en/full-report/component-6.html

⁸⁴ <https://mpsv.gov.cz/hlavni-zmeny-v-duchodovem-pojisteni-schvalene-v-roce-2015>

⁸⁵

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-czech-republic-2018_eco_surveys-cze-2018-en/full-report/component-3.html

внески протягом тривалої кар'єри⁸⁶. Тільки 10% пенсіонерів мали понад 30 років трудового стажу. Неформальна зайнятість, безробіття, самозайнятість та періоди економічної неактивності призвели до недостатніх накопичень⁸⁷. У результаті система потребувала значної державної підтримки, щоб захистити людей із недостатніми пенсійними заощадженнями. Тож головний ворог накопичувальної пенсії – нестабільна зайнятість і роки без внесків.

Інший показовий приклад дає **Аргентина**⁸⁸. У 1994 році країна створила змішану модель, у якій працівник міг спрямувати 11% свого внеску або до державної системи, або до приватного пенсійного фонду. Близько 80% учасників обрали приватний варіант. Але через відтік внесків із солідарної системи виник фінансовий розрив, а приватні фонди мали високі адміністративні витрати та переважно інвестували кошти в державні облігації. Тож під час економічної кризи та дефолту 2008 вартість накопичень різко впала. Уряд націоналізував приватні пенсійні накопичення, повернувши учасників до солідарної системи. На той момент фонди накопичили близько \$24 млрд, або 10% ВВП. Держава фактично пограбувала своїх майбутніх пенсіонерів. Аргентинська досвід якраз показує, що пенсійні накопичення не можна використовувати як інструмент латання поточних бюджетних дірок або фінансування держави. Без захисту права власності, незалежного регулювання та диверсифікованих інвестицій довіра до такої системи швидко зникає.

Проблеми з дефіцитом можуть виникати і в країнах з кращими економічними умовами.

Розвинута **Словенія** значною мірою спирається на солідарну модель, доповнену добровільними накопиченнями. У 2024 році держава доклала до пенсійної системи близько €1,4 млрд, або 9% усіх видатків бюджету, а майже п'ята частина фінансування пенсій фактично забезпечувалася трансфертами, а не страховими внесками⁸⁹. Основною причиною виснаження пенсійного фонду є низька ставка внесків роботодавців. Досить великий розрив – працівник сплачує 15,5% зарплати, тоді як внесок роботодавця становить лише 8,85%⁹⁰.

З 2026 року Словенія проводить масштабну реформу⁹¹: пенсійний вік поступово підвищується до 62 років для дострокового виходу та 67 років для стандартного⁹². Країна змушена довше утримувати людей на ринку праці та переналаштовувати правила виплати пенсій, щоб солідарна модель залишалася фінансово життєздатною.

⁸⁶

https://www.oecd.org/en/publications/expanding-social-protection-and-addressing-informality-in-latin-america_86c1fd38-en/full-report/closing-social-protection-gaps-in-chile_f05752ea.html

⁸⁷

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-chile-2022_311ec37e-en/full-report/compnent-5.html

⁸⁸ <https://cost.ua/240-argentina-pension-system-history>

⁸⁹ <https://www.gov.si/novice/2025-05-16-financni-petek-financiranje-pokojnin/>

<https://www.zpiz.si/cms/content2019/sporoilo-za-javnost-2-seja-2026>

⁹⁰ <https://www.zpiz.si/cms/content2019/joining-compulsory-pension-and-disability-insuranc>

⁹¹

<https://www.gov.si/en/news/2025-04-25-securing-the-future-pension-reform-for-a-sustainable-tomorrow/>

⁹² <https://english.news.cn/20250919/2bc29c12e822472896e686f59badb90d/c.html>

Литва після реформи 1999 сформувала багаторівневу модель із державним, накопичувальним (де працівник сплачує 3% зарплати, держава додає 1,5% від середньої зарплати по країні⁹³) та добровільним пенсійним забезпеченням. З 2026 року залучення до другого рівня участь стала добровільною⁹⁴. Уже в першому кварталі 2026 майже 40% учасників припинили накопичення. Причому особливий інтерес до виходу проявили люди віком 25–35 років та працівники із середніми доходами. Відповідно це може збільшити навантаження на державну систему. До того ж демографічний фундамент, як і в Чехії та більшості пострадянських країн слабшає: станом на 2024 рік рівень фертильності (кількість народжених дітей на одну жінку) склав 1,1⁹⁵; за прогнозом ЄС демографічне навантаження літніми людьми до 2050 року може зрости до 53,7%⁹⁶.

Майбутній чистий коефіцієнт заміщення зарплати для середнього працівника в Литві залишається менше 35%, що є одним із найнижчих показників серед країн ОЕСР⁹⁷.

Схожа ситуація і в **Польщі**. Перший рівень працює за розподільчим принципом через Управління соціального страхування (ZUS), а накопичувальну частину доповнюють професійні та особисті механізми заощадження. Проте прогнозований коефіцієнт заміщення із обов'язкових схем становить 40,6% від зарплати, що різко контрастує із Нідерландами чи Данією⁹⁸.

Міжнародний досвід показує одночасно дві важливі речі. Солідарна система без додаткових накопичень стає дедалі вразливішою перед старінням населення.

Але й накопичувальна система без стабільної зайнятості, достатніх внесків, та довгострокового інвестування не вирішує проблему автоматично. Найстійкіші моделі тому й поєднують базову державну гарантію, обов'язкові/професійні накопичення та добровільні заощадження. А головне, ці компоненти працюють одночасно, а не підміняють один одного.

⁹³ <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialinis-draudimas/ii-pensiju-kaupimo-pakopos-pokyciai/>

⁹⁴ <https://skelb24.lt/en/blog/article/pensijos-lietuvoje-2026-pagrindiniai-pokyciai-b72>

⁹⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics

⁹⁶ https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/proj_25ndbi/default/table?lang=en

⁹⁷

https://www.oecd.org/en/publications/pensions-at-a-glance-2025_e40274c1-en/full-report/net-pension-replacement-rates_a7a9e376.html

⁹⁸

https://www.oecd.org/en/publications/pensions-at-a-glance-2025_e40274c1-en/full-report/net-pension-replacement-rates_a7a9e376.html

III. Фінансування пенсійної системи: де взяти гроші і як змусити їх працювати?

За даними OECD, наприкінці 2024 року пенсійні плани в країнах OECD управляли приблизно \$63 трлн активів⁹⁹. Це не просто заощадження «на старість». Пенсійні фонди є найбільшими інвесторами у світі. У восьми країнах ОЕСР активи вже перевищують розмір ВВП, зокрема у Данії вони становлять 206% річного ВВП країни¹⁰⁰, Ісландія – 191%, Швейцарія – 166,9%, Канада – майже 158%, США – 153%, Нідерланди – 150%, Австралія – 135% та Швеція – 115,8%. Це величезні обсяги грошей. І вони не просто лежать на банківських рахунках, а є частиною великого механізму перетворення заощаджень населення на інвестиційний капітал.

Показовий приклад – **Норвегія**. До Government Pension Fund Global, про який ми вже згадували, надходять державні доходи від продажу нафти.¹⁰¹ Енергетичний гігант “**Equinor**”, що працює в 36 країнах світу, є одним із головних джерел наповнення суверенного фонду. Як мажоритарний власник, уряд Норвегії зберігає контрольний пакет компанії у **67% акцій**, решта – у вільному продажу на біржах Осло і Нью-Йорка¹⁰².

Масштаб цієї системи величезний¹⁰³. На кінець 2025 року його вартість становила близько \$2,1 трлн. Лише за 2025 рік фонд отримав \$235 млрд інвестиційного доходу. Близько 71% активів були вкладені в акції, 26,5% – в облігації та інші інструменти з фіксованим доходом, решта – у нерухомість та інфраструктуру відновлюваної енергетики.

99

https://www.oecd.org/en/publications/pensions-at-a-glance-2025_e40274c1-en/full-report/assets-earmarked-for-retirement_089c3f13.html

100

https://www.oecd.org/en/publications/pensions-at-a-glance-2025_e40274c1-en/full-report/assets-earmarked-for-retirement_089c3f13.html#tablegrp-d1e64511-8e0ea0169f

101

<https://www.regjeringen.no/en/dep/fin/about-the-ministry/subordinateagencies/the-government-pension-fund-/id270410/>

¹⁰² <https://www.equinor.com/investors/our-shareholders>

103

<https://www.nbim.no/en/news-and-insights/reports/2025/annual-report-2025/web-report-annual-report-2025/>

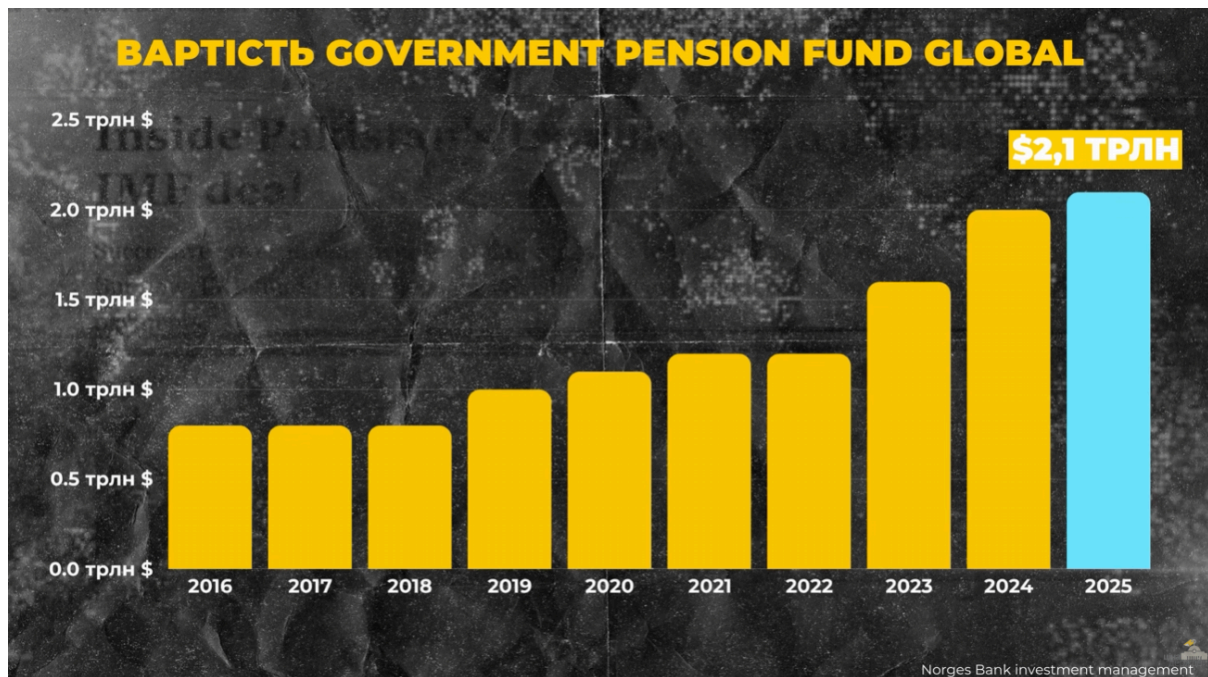

Рис. 11 – Вартість норвезького Government Pension Fund Global¹⁰⁴

Тобто Норвегія обмінює частину доходів від вичерпного природного ресурсу на активи, які можуть працювати десятиліттями для майбутніх поколінь.

Інший показовий приклад дає **Польща**. Її найбільша мультиенергетична група **ORLEN** є публічною компанією, акції якої котируються на Варшавській фондовій біржі. Держава при цьому залишається її найбільшим акціонером із часткою **49,9%**, ще **5,26% акцій** належить пенсійному фонду Nationale-Nederlanden OFE – один із відкритих пенсійних фондів у Польщі, керований нідерландською фінансовою групою NN Group¹⁰⁵.

Його активи перевищують \$28 млрд, і сформовані за рахунок заощаджень приблизно 2,6 млн клієнтів та портфеля акцій понад 150 компаній¹⁰⁶.

В цьому полягає принципова відмінність: не просто “проїдати” ресурс і витратити отримані гроші, а перетворити їх на довгостроковий фінансовий актив. Так, пенсійні накопичення створюють великий обсяг капіталу, який працює в економіці.

Україна сьогодні має протилежну проблему – довгострокового внутрішнього капіталу в країні дуже мало. Теоретично українські компанії можуть залучати кошти через випуск облігацій чи акцій. Але виникає питання: хто їх купить? Потрібні великі інвестори, які мають гроші і готові вкладати їх на роки.

¹⁰⁴

<https://www.nbim.no/en/news-and-insights/reports/2025/annual-report-2025/web-report-annual-report-2025/>

¹⁰⁵ <https://www.orlen.pl/pl/o-firmie/o-spolce/organy-i-struktura-spolki/struktura-akcjonariatu>

¹⁰⁶

<https://pl.investing.com/news/stock-market-news/aktywa-nationalenederlanden-ofe-przekroczyly-prog-100-mln-zl-1524023>

Тому український бізнес історично орієнтується на міжнародні ринки капіталу. Наприклад, ДТЕК неодноразово розміщувала¹⁰⁷ та здійснювала лістинг облігацій на Ірландській фондовій біржі Euronext Dublin¹⁰⁸ (як то «Зелені» єврооблігації чи Єврооблігації нафтогазового крила¹⁰⁹); Metinvest випускав єврооблігації, які розміщувалися серед міжнародних інвесторів у Лондоні та США¹¹⁰. У 2021 році Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку навіть дозволила допуск до обігу в Україні єврооблігацій, випущених через іноземних емітентів¹¹¹. Тобто український бізнес має попит на капітал, але значна його частина змушена шукати гроші там, де вже існує великий пул інвесторів.

Накопичувальна пенсійна система потенційно може змінити цю ситуацію.

Якщо мільйони українців регулярно робитимуть пенсійні внески, ці гроші накопичуватимуться у фондах. Фонди, своєю чергою, шукатимуть, куди їх інвестувати. Цей капітал може інвестуватися в український бізнес, державні та корпоративні облігації, інфраструктуру. Особливо важливим це може стати для повоєнної відбудови.

Тоді гроші, які люди відкладають на власну старість, одночасно працюватимуть на розвиток економіки.

Для держави це потенційно означає менше навантаження на бюджет. Для бізнесу – нове джерело фінансування. Для фінансової системи – поява великого внутрішнього інвестора. Для громадян – формування власного пенсійного капіталу замість повної залежності від бюджетних можливостей держави.

Але тут є принципова умова: пенсійні гроші повинні бути захищені. Пенсійна реформа сама по собі не створить фондовий ринок. Спочатку повинні з'явитися гроші, які можна інвестувати, а держава повинна паралельно створити правила, за яких ці гроші можна безпечно вкладати – захист інвесторів, прозорість компаній, права міноритарних акціонерів, незалежний нагляд та достатня кількість надійних фінансових інструментів.

OECD також наголошує на необхідності розвитку регуляторного середовища, інвестиційних можливостей та ролі пенсійних фондів як внутрішніх інституційних

¹⁰⁷

<https://forbes.ua/news/dtek-planue-dostrokoviy-vikup-evrobondiv-na-50-mln-za-60-vid-nominalu-12102023-16624>

¹⁰⁸ <https://oilandgas.dtek.com/en/ir/bonds/>

¹⁰⁹

<https://renewables.dtek.com/media-center/press/gruppa-dtek-vpervye-v-istorii-ukrainskogo-biznesa-razmestila-zelenye-evroobligatsii/>

<https://oilandgas.dtek.com/en/ir/bonds/>

¹¹⁰

<https://forbes.ua/news/metinvest-vivchae-mozhливist-novogo-vipusku-obligatsiy-pislya-nevdachi-z-restrukturizatsieyu-borgu-bloomberg-05022026-36096>

¹¹¹

<https://www.nssmc.gov.ua/nktspr-do-obihu-v-ukraini-dopushcheno-shche-8-vypuskiv-ievrooblihtsij/>

інвесторів¹¹². Водночас самі пенсійні активи мають бути захищені, а правила інвестування – прозорими.

Тому в Україні потрібен не просто «фондовий ринок на папері», а ринок капіталу, якому можна довірити довгострокові заощадження мільйонів людей.

Довгі пенсійні гроші – актив для фінансового сектору

Пенсійні накопичення мають одну важливу перевагу. Людина може почати відкладати у 25 років і не потребувати цих коштів ще 35–40 років. Для фінансової системи це цінний ресурс, адже їх можна спрямовувати у довгострокові активи.

Наприклад, у Данії пенсійні фонди є інвесторами для кредитування житла та бізнесу. На кінець 2025 року PensionDanmark інвертував близько \$5,8 млрд у державні та іпотечні облігації¹¹³.

В Україні це можна використати у такому інструменті, як зворотна іпотека. За даного механізму літня людина може отримувати грошову підтримку під заставу власного житла і при цьому продовжувати в ньому жити¹¹⁴. Для України це особливо актуально, оскільки значна частина добробуту домогосподарств традиційно зосереджена в нерухомості. Тому питання майбутньої пенсії не зводиться виключно до щомісячної виплати від держави. Людина може мати державну пенсію, пенсійні накопичення, інвестиційний портфель і, навіть, житло як актив.

Державні підприємства як перехідний ресурс

Пенсійні фонди у світі працюють через різні фінансові інструменти. Для України це не означає, що потрібно буквально скопіювати норвезький чи інший досвід. Україна не має ані такого обсягу природних ресурсів, ані відповідних доходів. Але сам принцип можна застосувати до того, що в держави вже є: власних підприємств.

Можна нескінченно сперечатися, які державні підприємства варто приватизувати, а які залишити у власності держави. Але якщо держава вирішує зберегти компанію, це не повинно означати, що вона отримує особливий статус і може роками працювати неефективно або за рахунок платників податків. **Державне підприємство має бути повноцінним корпоративним активом, який приносить прибуток.** Ефективна державна компанія приносить державі дивіденди, збільшує вартість власного капіталу та залучає інвестиції. Неефективна перетворюється на споживача коштів платників податків.

¹¹²

https://www.oecd.org/en/publications/mapping-ukraine-s-financial-markets-and-corporate-governance-framework-for-a-sustainable-recovery_866c5c44-en/full-report/asset-backed-pensions-in-ukraine_2223c04f.html

¹¹³

<https://www.pensiondanmark.com/en/investments/fixed-income-and-credits/?AspxAutoDetectCookieSupport=1&utm>

¹¹⁴ <https://cost.ua/531-zvorotna-ipoteka/>

Візьмемо ринок споживчого газу, монополістом якої є державна компанія «Нафтогаз». Свого часу влада зобов'язувала державні видобувні компанії продавати йому газ для потреб населення за регульованими цінами. У результаті компанія не могла повноцінно працювати за ринковими принципами, а низька ціна газу створювала слабкі стимули для економії та енергоефективності. Це був радше інструмент задоволення електорату та населення, ніж зваженою політикою. Сім'я, яка отримує знижку на опалення, споживає на третину більше природного газу, аніж сім'я, яка оплачує повну вартість опалення. До того ж субсидії надавались на споживання як багатих, так і бідних, при цьому багаті використовували більше газу. Наприклад, споживання газу у великому заможному котеджі під Києвом так само дотується з бюджету за рахунок податків всього населення країни, як і споживання малозабезпеченого сільського домогосподарства.

В Європі це працює по іншому. Там практикують адресну та пряму дотаційну політику, що є ефективнішою з точки зору економіки – вона надає допомогу соціально вразливим верствам населення, але не через встановлення низької ціни для всіх, а через надання допомоги саме тим, хто її потребує, тоді як для всіх інших встановлюється ринкова ціна.

Важливий поворот у цьому напрямі відбувся після 2014 року, коли «Нафтогаз» почав масштабну трансформацію корпоративного управління¹¹⁵. Компанія впроваджувала стандарти, рекомендовані ОЕСР¹¹⁶: професійну наглядову раду з незалежними директорами, чіткіший розподіл повноважень між державою як власником і менеджментом, прозорість, внутрішній контроль та обмеження політичного втручання. Ці зміни відбувалися паралельно з реформою газового ринку та виконанням зобов'язань України перед міжнародними партнерами¹¹⁷. Суть була принциповою: державна компанія мала перестати бути інструментом ручного регулювання цін і перетворитися на нормальний корпоративний актив.

Під новим керівництвом державна компанія із чорної діри державного бюджету перетворилася на найбільше джерело надходжень держави¹¹⁸. У 2017 році Нафтогаз отримав найбільший за свою двадцятилітню історію чистий прибуток, виплати до держбюджету складали 110 млрд грн або близько 15% доходів бюджету, а в 2018 році підприємства, які входять до Групи Нафтогаз сплатили до державної скарбниці 138,6 млрд грн, забезпечивши близько 19% доходів бюджету України.

На жаль, нове політичне керівництво згорнуло розвиток компанії, з 2020 року ціни на газ заморожені, які відрізняються від ринкових у 2–3 рази. Нафтогаз знову є збитковою компанією, яка накопичує борги.

¹¹⁵ <https://www.naftogaz.com/governance-info>

¹¹⁶

https://www.oecd.org/en/publications/state-owned-enterprise-reform-in-the-hydrocarbons-sector-in-ukraine_58a8de6b-en.html

¹¹⁷

https://www.oecd.org/en/publications/state-owned-enterprise-reform-in-the-hydrocarbons-sector-in-ukraine_58a8de6b-en.html

¹¹⁸ https://www.naftogaz.com/for_investors?fin=2019&rep=2018

Та сама логіка стосується інших державних підприємств, банків та інших активів: якщо вони залишаються у власності держави, вони мають працювати за прозорими корпоративними правилами та приносити прибуток.

І тоді прибуткові державні підприємства можуть стати одним із джерел фінансування перехідного періоду до накопичувальної пенсійної системи.

Уявімо, що держава вирішує частину нинішнього ЄСВ перенаправити на перехід до накопичувальної пенсійної системи. Реформа не може відбутися одночасно: з нинішніх 22% від зарплати частину внеску (наприклад 17%) треба направляти на фінансування солідарної системи, а решту 5% – надходитиме на індивідуальні накопичувальні рахунки.

Але тоді виникає проблема так званого перехідного дефіциту. Пенсійний фонд матиме бюджетну діру, бо бракуватиме частини коштів для покоління сьогоднішніх пенсіонерів, адже вони вже завершили трудове життя і не матимуть змоги для формування власних накопичень. Їхні пенсії держава все одно повинна буде фінансувати за солідарним принципом.

Тож, потрібен перехідний ресурс, який дозволить одночасно фінансувати нинішніх пенсіонерів і поступово накопичувати кошти для майбутніх. І одним із потенційних його джерел можуть бути саме доходи від державних активів: дивіденди державних компаній, доходи від державних банків та іншої власності, які після корпоративної реформи ефективно працюватимуть і зароблятимуть гроші.

Іншим потенційним компенсатором може бути податок на землю та нерухомість. В Україні податок на нерухомість дає **0,04% ВВП**, тоді як у багатьох країнах надходження від такого податку сягають близько **1% ВВП**, тобто у 25 разів більше. При чому основний тягар сплачували юридичні особи — на них припало **93% надходжень**, тоді як фізичні особи лише 7% через значні пільги, слабку податкову базу даних і оподаткування площі, а не вартості житла.

В Україні ставку податку на нерухомість для фізичних осіб встановлюють місцеві ради, але вона не може перевищувати 1,5% мінімальної зарплати за 1 м² оподаткованої площі. У 2026 році це не більше 129,71 грн за 1 м². Для житла фізосіб діють пільгові площі: податок нараховується лише на площу понад 60 м² для квартири; 120 м² для житлового будинку. Наприклад, якщо квартира має 80 м², оподатковуються 20 м². За максимальної ставки для податку за 2026 власник сплатить лише 3113 грн за рік.

Не важливо, чи це квартира на 80 квадратів у Києві на Хрещатику за \$389 тис.¹¹⁹, чи у Житомирі за \$88 тис. Сума податку буде однаковою для обох власників¹²⁰.

Тож, які конкретно рішення потрібні Україні аби врятувати пенсійну систему?

¹¹⁹

<https://www.olx.ua/d/uk/obyavlenie/hreschatik-23-maydan-zolot-vorota-noviy-remont-bez-koms-IDYDAS6.html>

¹²⁰ <https://lun.ua/realty/4722984529>

IV. Що потрібно змінити в Україні?

→ Перший крок – **перестати відкладати структурну реформу й розвести покоління за правилами**. Для молодших працівників поступово запровадити обов'язковий накопичувальний компонент, а для старших зберегти солідарну модель, щоб не перекладати весь тягар переходу на людей, які вже наблизилися до пенсії. Логіка може бути приблизно такою: для людей молодших 40 років одразу направляти частину ЄСВ на персональне накопичення; для групи 40–50 років передбачити державне співфінансування, причому більш щедre для старших у цій групі. Це дозволить не створювати нового податку на зарплату, а поступово перенаправляти вже існуючий внесок. Залучені кошти до накопичувального пенсійного страхування не будуть лежати мертвим "грузом", а інвестуватимуться. У що саме – окреме питання, наприклад, в ОВДП, які мають високу прибутковість.

Вирішити проблему перехідного періоду: потрібен, як ми вже розібрали, **окремий перехідний фонд**, кошти якого використовуватимуться для фінансування солідарних виплат у міру скорочення поточних внесків. Наповнити його можливо доходами від приватизації державних і комунальних активів.

У 2025 році Фонд держмайна отримав понад 6,3 млрд грн таких надходжень, але для повноцінного переходу до накопичувальної системи цього, очевидно, недостатньо¹²¹. Тому важливіше перетворити державні активи на джерело постійного прибутку. Для підприємств, які мають залишитися у власності держави, це означає професійні наглядові ради, незалежне корпоративне управління, мінімізацію політичного втручання, ринкове ціноутворення на газ, зокрема. Таким чином кошти державних підприємств створять міст між старою та новою системою.

→ Друге непопулярне, але неминуче питання стосується **пенсійного віку і страхового стажу**. На 2026 рік в Україні пенсію можна отримати у 60 років за наявності щонайменше 33 років стажу, у 63 роки за 23 роки, а у 65 років за 15 років¹²². Запропоноване рішення може передбачати поступовий рух до 65 років і близько 39–40 років страхового стажу, причому не одним стрибком. Наприклад, підвищення віку можна розтягнути на три етапи протягом п'яти років, а людей старших за 55 років віку не зачіпати. Чим ближче людина до пенсії, тим довшим має бути перехідний період.

Як ми побачили, у багатьох країнах пенсійний вік поступово підвищують і прив'язують до демографічної реальності. І тут потрібно враховувати українську специфіку. **Підвищувати пенсійний вік без одночасного збільшення тривалості здорового та економічно активного життя** було б неправильно. Тож, пенсійна реформа має йти разом із профілактичною медициною, ранньою діагностикою, безпечнішими умовами праці та політикою зниження передчасної смертності, особливо серед чоловіків, у яких розрив із жінками за очікуваною

¹²¹ <https://www.spfu.gov.ua/ua/news/12856.html>

¹²²

<https://www.pfu.gov.ua/2175974-u-sichni-2026-roku-meni-vypovnyuyetsya-60-rokiv-skilky-potribno-ma-ty-stazhu-dlya-vyrodu-na-pensiyu>

тривалістю життя залишається дуже великим: 65,0 року для чоловіків і 73,4 року для жінок у довоєнному 2021 році¹²³.

Пенсійний вік політично неприємна тема, але уникати її безкінечно неможливо. Франція прекрасно показує ціну такого рішення. Реформа 2023 року передбачила поступове підвищення з 62 до 64 років і прискорила доведення необхідного стажу до 43 років. Проти цього пройшли масштабні протести із 1,28 млн учасниками¹²⁴. Попри це реформа була ухвалена й набула чинності з вересня 2023 року¹²⁵. Навіть у значно багатшій країні суспільство сприймає підвищення пенсійного віку болісно. Тому така зміна потребує не лише політичної волі, а й чіткої комунікації про те, що саме люди отримують натомість.

→ Третій компонент реформи має стосуватися **добровільних накопичень та податків на працю**. Тут важливо не збільшувати податкове навантаження на зарплату, а, навпаки, поступово звільняти ресурс для особистих заощаджень. Свого часу голова податкового комітету Верховної Ради України Данило Гетманцев запропонував знизити ефективну ставку податку до 28%. Якщо знижувати з поточних 37%, то це по 1,8 відсоткового пункту щороку.

→ Ще один елемент, який потребує перегляду, це **відмова від автоматичної індексації пенсій**. Замість універсальних індексацій раціональніше використовувати адресний захист нижчих пенсій, тоді як великі виплати не повинні отримувати автоматичної компенсації протягом перехідного періоду.

→ Гроші, які люди почнуть накопичувати, повинні мати **де працювати**. І тут пенсійне питання неминуче перетинається з **реформою фондового ринку та захистом прав інвесторів**. Міноритарний акціонер, тобто людина або фонд, який володіє часткою компанії, не повинен купувати 50%+1 акцію, щоб брати участь у ключових рішеннях. Для невеликого вкладника так само критично важливо, щоб його інвестиції були захищені від зловживань контролюючих власників, а сам інвестор мав доступ до інформації та механізмів участі.

Національна комісія з цінних паперів та фондових ринків заявляє, що у 2026–2027 роках зосереджується на імплементації законодавства ЄС, посиленні захисту інвесторів, сучасному корпоративному управлінні та розвитку інвестиційних інструментів¹²⁶. Комісія називає захист прав інвесторів одним із ключових напрямів реформи¹²⁷, а серед нових ініціатив є спрощення

¹²³ https://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/demogr/demogr4.htm

¹²⁴

https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2023/03/09/french-pension-reform-march-7-protests-among-largest-since-1995_6018714_8.html

¹²⁵

https://www.oecd.org/en/publications/2024/07/oecd-economic-surveys-france-2024_ea032499/full-report/component-5.html

¹²⁶

<https://www.nssmc.gov.ua/ua-komisiia-predstavyla-dorozhniu-kartu-intehratsii-ukrainskykh-rynkyv-kapitalu-do-ies/>

¹²⁷

<https://www.nssmc.gov.ua/ua-novi-pravy-dlia-rynkyv-kapitalu-nad-iakymy-zakonodavchymy-initsiatyvamy-pratsiuie-komisiia/>

непублічних випусків акцій, модернізація інфраструктури та оновлення правил добровільного пенсійного забезпечення. Захист прав власності без судової реформи неможливий. Тому верховенство права – ключова складова для сталої пенсійної системи.

→ Окрема проблема – **довіра до фінансових інституцій**.

Тут Україна вже має досвід, на який можна спиратися. Під час очищення банківської системи¹²⁸ 2014–2018 років із ринку було виведено 103 банки, на які припадало приблизно третина активів сектору. НБУ одночасно посилив нагляд за банками та запровадив регулярну оцінку їхньої стійкості. У 2025 році стрес-тестування охопило 21 найбільший банк із понад 90% активів системи¹²⁹, і навіть за несприятливим сценарієм банківський сектор зберігає достатній запас капіталу¹³⁰.

Для пенсійної реформи це критично важливо. Адже українці мають цілком зрозумілі причини запитувати: що буде з моїми накопиченнями через 20–30 років? Пам'ять про знецінені вклади Ощадбанку СРСР та фінансові піраміди, на кшталт МММ, нікуди не зникла. Сама ідея накопичувальної пенсії може викликати недовіру.

Опитування, проведене KMIC на замовлення CASE Україна¹³¹, дає дуже цікаву картину. У 2021 році 68,5% опитаних вважають, що саме держава та уряд мають забезпечувати людину в старості, і лише 18,8% покладали цю відповідальність на самих себе.

¹²⁸ <https://badbanks.bank.gov.ua/>

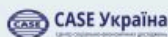
¹²⁹ <https://bank.gov.ua/en/news/all/banki-perevajno-stiyki-ta-dobre-kapitalizovani-popri-trivalu-povnomasshtabnu-viynu--rezultati-otsinki-stiykosti-bankiv>

¹³⁰ <https://bank.gov.ua/en/news/all/banki-perevajno-stiyki-ta-dobre-kapitalizovani-popri-trivalu-povnomasshtabnu-viynu--rezultati-otsinki-stiykosti-bankiv>

¹³¹ <https://cost.ua/results-pension-poll/>

Громадська думка про накопичувальну пенсійну систему

**Хто передусім
має забезпечувати
життя людини
у старості?**

Опитування проводилося Київським міжнародним інститутом соціології 6-8 лютого 2021 року методом телефонного інтерв'ю. Вибірка репрезентативна для дорослого населення України віком 18 років і старше. Статистична похибка вибірки не перевищує 2,4%.

Дослідження оплачено внесками читачів проекту «Ціна держави». Висловлюємо особливу вдячність Школі Біткоїна, Олександрові Момоту, Олександрові Деячорі та іншим грошедавцям, які допомогли його здійснити.

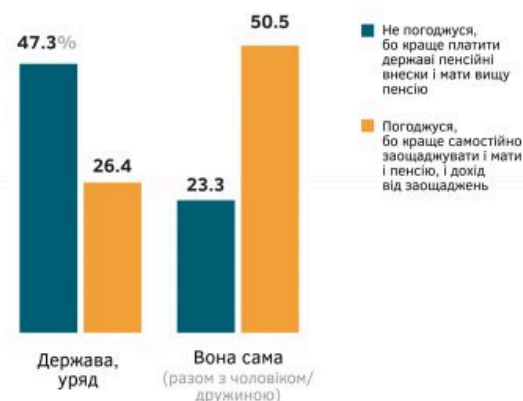
Але водночас серед тих, хто покладав відповідальність за добробут пенсіонерів на державу понад чверть (26,4%) хотіли б платити менше до Пенсійного фонду й накопичувати ці гроші самостійно.

Громадська думка про накопичувальну пенсійну систему

*Більш як чверть (26.4%)
тих, хто вважає державу
відповідальною
за добробут пенсіонерів,
хотіли б платити менше
до Пенсійного фонду
і заощаджувати ці гроші
самостійно*

Опитування проводилося Київським міжнародним інститутом соціології 6-8 лютого 2021 року методом телефонного інтерв'ю. Вибірка репрезентативна для дорослого населення України віком 18 років і старше. Статистична похибка вибірки не перевищує 2,4%.

Дослідження оплачено внесками читачів проекту «Ціна держави». Висловлюємо особливу вдячність Школі Біткоїна, Олександрові Момоту, Олександрові Деячорі та іншим грошедавцям, які допомогли його здійснити.

У соціопитуванні майже половина осіб вважають більш справедливою систему, в якій у разі передчасної смерті платники мають право передати накопичені кошти у спадок.

Тобто суспільство не відкидає саму ідею особистих накопичень. Запит в тому, щоб держава гарантувала їм мінімальний захист, але водночас люди не хочуть, щоб усі сплачені ними гроші просто зникали в загальному котлі. Отже, держава має створити систему, де людина бачить власний рахунок, знає, скільки туди внесено, хто управляє грошима, у що вони інвестовані, яку комісію платить фонд і який капітал можна отримати в майбутньому.

Тому накопичувальна пенсійна система повинна будуватися на **довірі та прозорості**. Логіка реформи має бути досить жорсткою і водночас зрозумілою:

- поступово підвищити пенсійний вік і вимоги до стажу;
- молодші покоління перевести на систему з обов'язковими персональними накопиченнями;
- для перехідних поколінь створити державне співфінансування;
- оплатити перехід за рахунок доходів від ефективних державних активів;
- поступово зменшити податкове навантаження на працю і стимулювати добровільні заощадження, наприклад, податковими знижками як це працює в Норвегії;
- паралельно вибудувати регульований фондовий ринок, де ці накопичення можуть інвестуватися без ризику політичного чи корпоративного пограбування.

Висновки

Українська пенсійна проблема виникла не вчора. Її фундамент закладався ще на початку незалежності, коли Україна успадкувала радянську солідарну модель, і за стільки років так і не сформувала повноцінної системи довгострокових пенсійних накопичень. Сьогодні ця проблема лише посилила демографічне старіння, низькі доходи, тіньова зайнятість, трудова міграція та, а після 2022 року – масштабні демографічні втрати й вимушена міграція.

Що роблять країни, де пенсійна система працює краще? – Вони намагаються не покладати всі яйця в один кошик. Частина майбутньої пенсії формується за рахунок державних виплат, частина накопичується людиною та роботодавцем, кошти вкладаються в прибуткові активи і приносять дохід.

Це принциповий момент, який практично відсутній в українському суспільному сприйнятті. Найбільш недооцінена перевага переходу до накопичувального принципу, про яку Вам не скажуть політики-популісти: пенсію можна не просто «відкласти під матрац» – якщо внески протягом десятиліть інвестуються, вони можуть не лише зберігатися, а й примножуватися. А якщо людина помирає, то ці кошти передаються родині.

Солідарний рівень може залишатися базовою державною гарантією, але поруч із ним повинні розвиватися професійні та особисті накопичення. Паралельно держава має створювати умови, за яких ці кошти можуть працювати на фондовому ринку, щоб генерувати довгостроковий дохід замість постійного навантаження на бюджет. До цих умов входить: верховенство права і захист прав власності; знищення презумпції вини платника податків, коли бізнес має доводити податковій та митниці, що не порушує закон, а не навпаки тощо.

Це одночасно створить майбутні пенсії для людей і внутрішній капітал для економіки. І це вже принципово інша модель економіки, яка має стати пріоритетною у післявоєнному відновленні України, а почати змінювати її варто уже сьогодні.

Аналітичний звіт створено Центром соціально-економічних досліджень CASE Україна за підтримки Фонду «Аскольд і Дір», що адмініструється ICAP Єднання в межах проєкту «Сильне громадянське суспільство України — рушій реформ і демократії» за фінансування Норвегії та Швеції. Зміст звіту є відповідальністю CASE Україна та не є відображенням поглядів урядів Норвегії, Швеції або ICAP Єднання.